

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра міжнародного та європейського права

Міждисциплінарна курсова робота

на тему:

**«Кримінальне провадження у судах першої інстанції України. Перегляд
судових рішень в Україні: поняття та форми»**

Студентки 3 курсу МП-31 групи

Галузь знань 29 Міжнародні відносини

Спеціальність 293 Міжнародне право

Звенигорецької Наталії Русланівни

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри міжнародного та

європейського права

Саванець Людмила Михайлівна

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії:

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ.....	6
1.1. Судові органи та особливості здійснення ними правоохоронної діяльності.....	6
1.2. Особливості правового статусу суду.....	12
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В СУДАХ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ.....	19
2.1. Суд, який здійснює судове провадження у першій інстанції: окремі аспекти регулювання за КПК України.....	19
2.2. Проблемні питання судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні.....	22
РОЗДІЛ 3. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ.....	27
3.1. Особливості перегляду судових рішень за ново виявленими або виключними обставинами в цивільному процесі.....	27
3.2. Перегляд судових рішень за ново виявленими обставинами в цивільному судочинстві у практиці Верховного Суду.....	32
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	42

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку інституту кримінального провадження в судах першої інстанції виникають численні процесуально-правові аспекти, що свідчать про наявність складних та багатоаспектних питань у цій сфері. Практичні проблеми функціонування даного правового інституту, які постають у зв'язку зі змінами як на рівні держави, так і в міжнародному контексті, є одними з найбільш актуальних для сучасного кримінального процесу. Нині існує низка різноманітних поглядів на функціонування інституту кримінального провадження в судах першої інстанції, кожен із яких має свої переваги та недоліки. У цьому складному процесі галузь кримінального процесу займає провідну позицію, пропонуючи найбільш ефективні підходи до вирішення практичних проблем, які стоять на шляху модернізації цього інституту з метою забезпечення його максимальної ефективності у регулюванні кримінально-процесуальних відносин усередині держави. Першочерговим завданням дослідження є вивчення особливостей функціонування судових органів України. Цей напрямок передбачає аналіз діяльності судових органів, а також специфіки реалізації ними правоохоронних функцій. Крім того, важливо приділити увагу аналізу правового статусу суду як установи. Наступним етапом є вивчення кримінального провадження у судах першої інстанції, що має значення для удосконалення теоретичного осмислення особливостей їхньої роботи в межах положень Кримінального процесуального кодексу України. У цьому контексті необхідно зосередитися на розгляді проблемних питань, які виникають під час судового провадження щодо кримінальних проступків у національній правовій системі. Також не менш важливим є дослідження особливостей перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у цивільному процесі. Одним із ключових аспектів цього дослідження стане аналіз специфіки перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в рамках цивільного судочинства з

урахуванням практики Верховного Суду України. Загалом теоретичні та практичні аспекти функціонування інституту кримінального провадження в судах першої інстанції набули значної уваги наукової спільноти як у вітчизняному, так і зарубіжному правознавстві. Саме тому дослідження цієї теми має беззаперечну актуальність та становить *цінний внесок у розвиток процесуально-правових досліджень*.

Мета дослідження: дослідження основних моментів функціонування інституту кримінального провадження в судах першої інстанції, як основоположного вектору з точки зору процесуально-правових досліджень.

Мета дослідження та його структура обумовили постановку і виконання таких **завдань**:

- дослідити особливості функціонування судових органів України;
- проаналізувати судові органи та особливості здійснення ними правоохоронної діяльності;
- здійснити аналіз особливостей правового статусу суду;
- здійснити аналіз кримінального провадження в судах першої інстанції, що в свою чергу мало б значення для вдосконалення дослідження суду, який здійснює судове провадження у першій інстанції в контексті окремих аспектів регулювання за КПК України;
- здійснити аналіз проблемних питань судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні;
- здійснити дослідження особливостей перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами в цивільному процесі;
- здійснити аналіз особливостей перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в цивільному судочинстві у практиці Верховного Суду.

Об'єкт дослідження: основні аспекти функціонування інституту судового провадження в судах першої інстанції, як основного вектору з точки зору процесуально-правових досліджень.

Предмет дослідження: Судова система України. Кримінальне провадження у судах першої інстанції: основні аспекти організації та функціонування. Розгляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядкух: дефініції та види процедур.

Методи дослідження: Методологічною основою наукового дослідження виступає діалектичний підхід до наукового пізнання, що дає змогу вивчати інститут судового провадження у судах першої інстанції в його динамічному розвитку. Для ґрунтовного аналізу предмету курсової роботи були залучені як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження. *Формальний метод* використовувався з метою визначення ключових понять теми, а також для виокремлення істотних характеристик інституту судового провадження у судах першої інстанції в межах теоретико-правової оцінки. Завдяки *структурно-функціональному* методу вдалося розкрити системну організацію цього інституту, враховуючи загальну структуру та специфічні особливості його діяльності. *Метод аналізу* застосовувався для дослідження та деталізації основних проблем функціонування інституту судового провадження у судах першої інстанції, враховуючи його загальні та спеціальні характеристики.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

1.1. Судові органи та особливості здійснення ними правоохоронної діяльності

Попри існуючу модель поділу державної влади, судова гілка займає особливе та незалежне місце в її механізмі. Вона, безперечно, впливає на форму правління, однак цей вплив є опосередкованим, оскільки ґрунтується на взаємодії з законодавчими та виконавчими органами, які визначаються специфікою системи відносин у межах форми правління. “Судові органи повинні дотримуватися загальних засад теорії розподілу влади, що передбачає чітке виконання функцій кожної гілки під час аналізу конституційності чи неконституційності певних повноважень. Таким чином, попри засади триєдності основних принципів у системі управління, судова гілка володіє суттєво ширшим спектром функцій” . [1, с.44]. Це обумовлено тим, що судова гілка влади представлена національною судовою системою, яка функціонує шляхом реалізації судової юрисдикції у формах цивільного, господарського, адміністративного, кримінального та конституційного судочинства. Основним завданням судової системи є здійснення правосуддя на засадах верховенства права, яке передбачає гарантування права кожної особи на справедливий судовий розгляд. У цьому контексті, залежно від юрисдикції, судова влада може виконувати функції, які іноді за окремими критеріями співвідносяться із завданнями інших державних органів. До таких функцій належить, зокрема, здійснення правоохоронної діяльності. Згідно з визначенням, поданим у Юридичній енциклопедії під редакцією Ю. Шемшученка, “правоохоронна діяльність є системою заходів, спрямованих на забезпечення дотримання Конституції, законів та інших нормативно-правових актів держави. Ця діяльність сприяє зміцненню верховенства права та захисту конституційних прав і свобод громадян. Її реалізують правоохоронні органи, інші державні інституції, а також громадські

організації. В Україні правовою базою правоохоронної діяльності є Конституція та відповідні законодавчі акти. Державні органи зобов'язані здійснювати такі заходи в межах своєї компетенції ” [2] . З наведеного визначення можна зробити висновок, що, хоча термін "правоохоронна діяльність" не має чіткого юридичного формулювання, практика Конституційного Суду України визнана на доктринальному рівні як одна з її форм. Також О. Соколенко зазначає, що судова система є окремою формою правоохоронної діяльності [3]. А. Захарова, В. Карабан та інші визначають діяльність судових органів як “частину правоохоронної системи” [4]. Правоохоронна функція держави в широкому сенсі є обов'язком всіх гілок влади та їх органів. Водночас, як справедливо зазначає В. Тацій, правоохоронна система повинна включати практично всі органи, які так чи інакше виконують правоохоронні функції, тобто принаймні дотично беруть участь у правоохоронній діяльності, в силу широкого трактування правоохоронної функції. Іншими словами, правозастосовна діяльність судових органів не обмежується тільки практикою конституційної юрисдикції. Принаймні, пункт четвертий статті 125 Конституції України визначає, що адміністративні суди “діють з метою захисту прав, свобод та інтересів людини у сфері державно-правових відносин” [5], що відповідає меті і, відповідно, основним завданням правоохоронних органів. Відповідно до цього ми поділяємо думку С. Субота про те, “що правоохоронні органи є формою діяльності будь-якого державного органу. В рамках своїх завдань і виконання завдань, поставлених державою і громадянським суспільством, державні органи прямо або побічно впливають на стан порядку суспільних відносин” [6 с. 36] .

Приймаючи рішення і приймаючи форму виконавчого акта, “кожен державний орган, незалежно від його характеру, певною мірою забезпечує і захищає загальні або конкретні права і свободи людини і громадянина” [6, с. 37]. Якщо представницькі органи створюють закони, виконавчі структури реалізують конкретні соціально-економічні завдання, то судова

влада спрямована на захист прав і свобод громадян, суспільства і держави. Таким чином, судові органи конституційної юрисдикції в особі Конституційного Суду України мають можливість визначати теоретичні та правові аспекти діяльності інших гілок влади, тому що тільки Конституційний суд України, виходячи зі свого розуміння і тлумачення Конституції, визначає, що відповідає основному закону держави, а що суперечить йому.

Також відповідно до статті 7 Закону України "Про Конституційний Суд України" від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII Конституційний суд України відіграє ключову роль у забезпеченні верховенства Конституції в законодавчій діяльності органів законодавчої влади, здійснюючи контроль за відповідністю правових актів нормам Основного Закону. Його діяльність спрямована на оцінку конституційності нормативно-правових актів та на захист суспільства, держави й окремих громадян від можливих негативних наслідків, що можуть випливати з ухвалення неконституційних рішень або нормативних положень. Згідно з частиною 1 статті 8 Закону України "Про Конституційний Суд України", суд розглядає питання щодо відповідності Конституції чинних правових актів чи їх окремих положень. Основним критерієм неконституційності в даному контексті вважається невідповідність нормативно-правових актів чи їх фрагментів нормам Конституції України, що, своєю чергою, може завдавати шкоди добробуту людини, суспільства і держави. Такі положення є особливо руйнівними та здатні викликати негативні наслідки під час їх застосування. Таким чином, Конституційний Суд покликаний запобігати подібним явищам, забезпечуючи ефективний захист конституційного порядку.

Практична реалізація:

Таким чином, Конституційний суд України може здійснювати правоохоронну діяльність, застосовуючи спеціальну методику визначення конституційності нормативних актів, забезпечуючи тим самим, що основним завданням правоохоронних органів в рамках своїх повноважень є захист

окремих осіб, товариств і держав від можливих наслідків неконституційних нормативних актів. Відповідно, особливість здійснення правоохоронної діяльності Конституційним судом України проявляється в його специфічній методології визначення (оцінки) конституційності правових актів, як унікального методу реалізації Конституційним судом мети правоохоронної діяльності. С. Ріппер добре ілюструє суть цієї техніки і виділяє наступні кроки: “1) рішення про компетенцію суб'єкта конституційного контролю (початок судового розгляду); 2) перевірка дотримання конституційної процедури при розгляді, прийнятті або набранні чинності нормативного акта, що підлягає конституційному контролю (якщо суб'єкт звернення до суду вказує на порушення процедури) 3) тлумачення норми закону (тлумачення-роз'яснення), що є предметом розгляду; тлумачення конституційної норми (тлумачення-роз'яснення), порушення якої передбачається 4) оцінка відповідності або суперечності нормативного акта Конституції України, аргументація-перевірка тез, що вказують на таку відповідність або суперечність 5) рішення про конституційність (неконституційність) нормативного акта (в цілому або в окремій частині), аргументація - обґрунтування рішення, виклад індивідуальних думок суддів [7, с.178]”.

Результатом, як уже згадувалося, є захист і безпека окремих осіб, суспільства і держави від потенційно руйнівних наслідків неконституційних постанов. Водночас необхідно приділяти особливу увагу розгляду актів, що регулюють конкретні процесуальні аспекти діяльності правоохоронних органів виконавчої гілки влади, оскільки тут ми можемо спостерігати безпосередній вплив на процес правозастосування органів конституційної юрисдикції. Правоохоронна діяльність інших судових інстанцій може бути представлена більш класичними поняттями судової діяльності-відправлення правосуддя, а також забезпечення права кожного на справедливий судовий розгляд та повагу інших прав і свобод, гарантованих Конституцією, законами України та міжнародними договорами, схвалення яких надано Верховною Радою України, іншими словами, ратифікованими.

Етап судового розгляду є важливим елементом у будь-якому типі судового процесу, будь то адміністративний, кримінальний, цивільний чи господарський. Оскарження та касаційний розгляд судових рішень можуть ініціювати суб'єкти, вказані чинним процесуальним законодавством, у порядку, встановленому законодавством. Судова діяльність усіх трьох судових інстанцій, включно з Верховним судом з інтелектуальної власності та Вищим антикорупційним судом України, здійснюється у формі правосуддя як окремий вид правоохоронної діяльності. У цьому контексті судова влада розуміється як примусова діяльність судових органів, яка полягає у розгляді та вирішенні цивільних, кримінальних, адміністративних та інших питань, відповідно до процесуальної форми, передбаченої законом. Так само, як влучно зазначають І. Гриценко та М. Погорецький, “одним з основних завдань судової влади в цілому є захист прав громадян у їх відносинах з органами виконавчої влади та посадовими особами, контроль за дотриманням прав громадян при розслідуванні злочинів та проведенні оперативно-розшукових заходів” [8, с. 27].

Як і органи конституційної юрисдикції, суди першої інстанції використовують власну методологію здійснення правосуддя, яка ґрунтується на особливостях їх юрисдикції та характеру діяльності. Особливість судового провадження в судах загальної юрисдикції полягає в унікальному підході до вирішення справи по суті, що спрямований на досягнення цілей судового розгляду. У юридичній літературі наголошується, що процедура є головним елементом кримінального судочинства, оскільки саме на цьому етапі суд детально аналізує наявні матеріали справи, а також розглядає нові докази, подані сторонами процесу або отримані за ініціативою суду. Процедура кримінального провадження складається з декількох взаємопов'язаних етапів: підготовчої частини розгляду справи, судового розгляду, вивчення доказів, а також судових дебатів. При цьому дослідники підкреслюють, що кожен із цих етапів є структурованою системою дій із чітко визначеними завданнями та змістом. Процесуальне законодавство встановлює

обов'язковість виконання прийнятих судових рішень, що виступає гарантією реалізації завдань Кримінального процесуального кодексу України, визначених статтею 2. Ці завдання включають захист особи, суспільства й держави від правопорушень, забезпечення прав і свобод громадян, а також охорону законних інтересів усіх учасників кримінального провадження.

Залежно від форми судового розгляду, суди першої інстанції застосовують процедури, характерні для конкретного типу їх діяльності. У ході здійснення правосуддя та ухвалення судового рішення вони виконують одну з функцій кримінального переслідування, хоча це відбувається опосередковано та у визначений спосіб. Суть апеляційної скарги полягає в перегляді справи з урахуванням рішення першої інстанції та аналізі підстав для його оскарження. Касація, своєю чергою, передбачає перевірку законності постанов, вироків чи ухвал перших двох інстанцій вищими судами. І апеляційні, і касаційні суди, виконуючи свою діяльність, реалізують правосуддя та побічно здійснюють правоохоронну функцію відповідно до норм чинного законодавства України.

Судова система визнається незалежною гілкою влади, на яку покладено ключове завдання – забезпечення правосуддя. Крім того, враховуючи допоміжні функції, закріплені законодавством, можна стверджувати, що суди виконують окремі аспекти функції кримінального переслідування. Це підтверджується тим фактом, що юридично визначені цілі та завдання різних форм судового процесу мають риси, які узгоджуються з характеристиками судового переслідування. Водночас процедура реалізації правосуддя залежить від форми судового розгляду та суттєво відрізняється між собою. Наприклад, правосуддя в Конституційному суді здійснюється через оцінку конституційності нормативних актів, що є специфічним методом, непридатним іншим видам судочинства.

1.2. Особливості правового статусу суду

Правовий статус суду — це сукупність прав, обов'язків, гарантій незалежності та принципів діяльності судової влади, закріплених у Конституції та законодавстві України. Суд є незалежним органом, який керується лише законом. Його діяльність не підлягає втручанню з боку інших гілок влади. Властивості суду, визначені законом, не обмежені його правоздатністю. У теоретичній і юридичній літературі розглядається питання про структуру і зміст правового статусу стосовно до певних категорій суб'єктів. Це обґрунтовується тим, що відмінність в юридичних ролях, виконуваних юридичними особами, призводить до відмінності в правовому статусі. Правовий статус суду має свою особливість. Що стосується правового статусу зазначеної юридичної особи, то тут недоречно говорити, що одним з елементів є законні інтереси, хоча вони і включені в правовий статус інших юридичних осіб. Нерозумно включати елементи правового статусу судді, такі як правовий імунітет та вимоги та обмеження, накладені на суддю, як елементи правового статусу суду. “Правовий статус судді-це визначена Конституцією та законами України гарантія діяльності, підстава та порядок призначення на посаду, компетенція, а також відповідальність” [9, с.106]. Згідно зі статтею 124 Конституції України - правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій суду іншим органам або посадовим особам не допускається. Конституція гарантує незалежність суддів, недоторканність, а також встановлює принципи здійснення правосуддя: законність, рівність усіх перед законом, змагальність сторін, забезпечення права на захист тощо.

Основним компонентом правового статусу суду є його функції, які визначаються соціальною роллю судової влади, а також конкретними цілями і завданнями, виконання яких доручене судам державою та суспільством. На думку А. Калашника, “правовий статус суду становить сукупність характеристик, які визначають його як судовий орган, та обсяг повноважень, наданих для здійснення судочинства, що впливають із принципів його

організації та функціонування” [10, с.16] . “У структурі правового статусу суду виділяють три ключові блоки: цільовий, що охоплює мету, завдання, функції та принципи; структурно-організаційний, який стосується порядку формування і ліквідації, організаційного забезпечення та складу суду; а також юрисдикційний, який містить компетенцію щодо розгляду справ певних категорій” [10, с.16]. Соціальна мета судової влади завжди відповідає конкретним цілям, які ставляться перед судами. Система функцій, виконуваних судом, може набувати внутрішню суперечливість.

Суд належить до сфери публічного права, і його характеристика не може бути повною, якщо базуватися лише на ідеях, запозичених із цивільно-правової доктрини про цивільно-правові відносини. Суд є унікальним суб'єктом права, і не всі аспекти, що враховуються при аналізі інших суб'єктів права, мають ключове значення для опису його особливостей. Особливий правовий статус суду визначається тим, що йому, як суб'єкту суспільних відносин, надається право на примусове виконання рішень. При цьому суд зобов'язаний використовувати свої повноваження задля забезпечення і захисту суспільних інтересів. У межах правового статусу суду не можна чітко відокремити права від обов'язків. Ця особливість підкреслює необхідність розгляду повноважень як невід'ємного елемента його правового статусу. Повноваження в цьому контексті слід розуміти як сукупність прав та обов'язків, наданих певному органу державної влади або посадовій особі для ефективного виконання суспільно значущих функцій та завдань. Юрисдикція відображає обсяг повноважень, якими наділений суд як юридична інституція. Особливою рисою діяльності суду є її здійснення в рамках спеціального порядку, що спрямований на унеможливлення прийняття незаконних рішень, які не відповідають нормам права та принципам правосуддя М. Джафарова зазначає, що “суд як суб'єкт процесуальних правовідносин характеризується процесуальною правосуб'єктністю, необхідною для здійснення процесуальних функцій” [11, с. 78].

Процесуальні та адміністративні форми, в яких суд здійснює свої повноваження, слід розглядати як самостійну частину правового статусу суду. Процесуальні форми, у межах яких діють суди, мають юридичний характер і визначаються відповідно до чинного законодавства. Щодо елементів правового статусу суду, слід зазначити, що зміст цього статусу штучно розширено шляхом додавання інших елементів. Такий підхід зумовлений прагненням представити ці об'єкти у світлі традицій правової теорії. У межах цієї теорії суб'єкти постають як носії владних повноважень, а їх характеристика як суб'єктів права передбачає наявність певних юридичних властивостей та якостей. Відтак, включення юридичних гарантій як компонентів правового статусу суду є невиправданим, хоча деякі науковці додають їх до статусу суб'єктів публічного права. Слід визнати, що гарантії виходять за межі поняття юридичної особи і не є частиною правового статусу.

Гарантії становлять окремий елемент правового статусу, виконуючи функцію забезпечення реалізації прав та обов'язків. У контексті правових гарантій вони виступають правовими засобами, закріпленими в нормативно-правових актах, завдяки реалізації яких можливо забезпечити виконання або передбачити реалізацію інших норм права. Водночас включення принципів до складу елементів правового статусу суду видається некоректним. Принципи є фундаментальною основою правового статусу, що визначає зміст його елементів, а також те, як ці елементи реалізуються на практиці. Однак це не слугує підставою для прямого включення принципів у структуру правового статусу. Визначення змісту елементів, що утворюють структуру правового статусу суду, ускладнюється через відсутність чіткого розуміння чинників, які впливають на цей зміст. Правовий статус суб'єкта формується під впливом його соціальних і правових ролей. Зміни в соціальному або правовому статусі безпосередньо впливають на трансформацію правового статусу особи, а також можуть призвести до втрати певних аспектів цього статусу, пов'язаних із вказаними ролями. Особливість правового статусу

суду порівняно з іншими суб'єктами права полягає в його специфічній ролі. Для інших суб'єктів права виконувані ними функції визначаються, як правило, інтересами: приватними для недержавних суб'єктів і суспільними для державних органів. У випадку суду, який формально є частиною механізму державної влади, його ефективна діяльність можлива лише за умови врахування його ролі як інструменту вирішення конфліктів через застосування норм права. Таким чином, головна мета суду полягає у захисті приватних інтересів шляхом об'єктивного вирішення спорів у межах законодавства.

У ситуації, коли діяльність суду повністю підпорядковується інтересам державної влади, суд втрачає свою первинну сутність як незалежного юридичного органу та фактично починає виконувати функції, властиві виконавчій владі. У таких обставинах судова система втрачає спроможність ефективно вирішувати конфлікти чи виступати гарантом справедливості. Яскравим свідченням крайнього ступеня залежності судової влади є політичні процеси, під час яких обвинувачених притягують до відповідальності за злочини проти політичної системи або державного ладу. Зважаючи на визначальний вплив чинного законодавства на правовий статус суду, його характеристика передбачає наявність певних сутнісних компонентів, які формують зміст цього статусу. Водночас питання щодо конкретного змісту таких компонентів залишається відкритим у зв'язку з постійною еволюцією законодавчої бази. Основою юрисдикції суду як правової інституції залишаються його функції, які визначають межі і характер його діяльності. С.З. Шварц, розглядаючи перетворення правозахисної функції судової влади в ході судової реформи в Україні, зазначає, що “науково-теоретичні основи, що стосуються функцій суду, слід розуміти як сукупність теоретичних знань, положення юридичної науки, свого роду гносеологічний фундамент, на основі якого можна сформулювати об'єктивний і адекватний погляд на істотні і формальні аспекти здійснення правосуддя в цілому” . [12, с.70].

Визнано, що центральною функцією суду є здійснення правосуддя. У різні періоди розвитку суспільства зміст поняття "здійснення правосуддя" зазнавав певної еволюції, однак незмінним залишається тісний зв'язок суду з цією функцією, що є його сутнісною характеристикою. Правосуддя часто розглядається як особливий різновид державної діяльності. Проте таке трактування є дещо спрощеним і не дозволяє всебічно охопити специфіку суду як юридичної інституції. У ширшому розумінні правосуддя постає соціальним інститутом, що виник як механізм запобігання насильницьким способам вирішення конфліктів через залучення нейтрального посередника. Такий підхід спрямований на забезпечення мирного співіснування людей у межах суспільства. Б. Бігун зазначає, "що формальною ознакою правосуддя є те, що воно здійснюється у формі судового розгляду судами як державними органами, а за змістом-дотримання вимог правосуддя та забезпечення ефективного відновлення прав. Формальна ознака справедливості визначається функціональним розумінням справедливості, яке ототожнюється з судовим процесом, розглядом справ, у той час як друге, змістовне розуміння фокусується на внутрішніх характеристиках правосуддя, наприклад, на правосудді як цілі правосуддя" [13, с.109].

Запобігання насильницьким методам вирішення конфліктів і забезпечення порядку в реалізації правосуддя є ключовим завданням судової діяльності, яка передбачає справедливе вирішення спорів на основі чинного законодавства. Такі спори розглядаються у спеціальному порядку. Функція здійснення правосуддя судами не залежить безпосередньо від волі держави чи виключно від змісту правових норм, що регулюють організацію та роботу судових органів. Це підтверджує те, що ця функція властива не лише державним судам, створеним за рішенням уряду, але й недержавним (арбітражним) судовим структурам, які користуються легітимністю та довірою серед громадян. Юридична природа функції правосуддя демонструє, що суд, відмінно від інших державних органів, не виконує безпосередніх завдань з підтримання чи відтворення влади, а також із забезпечення

виключно дії закону. Правосуддя, яке здійснюють державні суди, є правовою функцією держави. Його ефективна реалізація можлива лише за умови дотримання правової основи. Якщо розглядати інші функції, які не є безпосередньо здійсненням правосуддя, то їх традиційно відносять до судової сфери. Вони властиві державним судам і залежать від соціально-економічних умов, що диктують необхідність виконання таких функцій.

Функція здійснення правосуддя універсальна і характерна для всіх судів. На думку А. Гуменного, “судова влада, що здійснює основну функцію правосуддя, виконує роль арбітра у відносинах між державою і громадянським суспільством, вирішує суперечки, що виникають в громадянському суспільстві через порушення прав і свобод людини і громадянина. Всі функції судової системи важливі для діяльності судової системи, але при поглибленому аналізі ми бачимо, що всі інші функції судової системи спрямовані на сприяння швидкому, справедливому і законному правосуддю” [14, с.33]. Усі інші функції носять суто факультативний характер. Що стосується недержавних судів, можна зазначити, що їм може бути доручено виконання певних функцій або ж вони можуть самотійно брати на себе додаткові допоміжні обов’язки. На відміну від функцій, формально закріплених за судами державними органами, діяльність недержавних судів завжди обумовлена специфічними соціальними умовами. Важливою складовою правового статусу суду є його авторитет у суспільстві. Основні повноваження суду включають: організацію судового процесу; встановлення обставин справи; заслуховування учасників процесу; оцінювання доказів, наданих сторонами або отриманих безпосередньо судом; тлумачення правових норм, зокрема роз’яснення їх змісту сторонам конфлікту в межах, передбачених чинним процесуальним законодавством; аналіз рішень і дій сторін спору щодо відповідності правовим і етичним нормам; гарантування дотримання встановлених процедур; ухвалення обов’язкового до виконання рішення у справі, що розглядалася.

Усі наведені повноваження суду, які безпосередньо стосуються реалізації функції здійснення правосуддя, мають універсальний характер і формують основу правового статусу суду незалежно від категорій справ, що належать до його компетенції. Ці повноваження уточнюються та доповнюються залежно від змісту інших функцій, які виконує суд, а також від уявлень про найбільш ефективні способи реалізації правосуддя та інших завдань, покладених на суд в специфічних соціально-економічних умовах. Надання судам додаткових повноважень поза межами їх основної функції правосуддя стає можливим завдяки тому, що правовий статус суду ґрунтується не на властивостях юридичної особи як таких, а на юридичній фікції. Повноваження, що надаються для виконання вторинних чи допоміжних функцій, є менш універсальними за своїм характером порівняно з тими, які необхідні для реалізації основного завдання суду – здійснення правосуддя. Аналіз наукових досліджень у сфері організації судочинства в країнах Європейського Союзу на різних історичних етапах демонструє, що саме процесуальні форми функціонування судів є найбільш динамічним і змінним елементом, який визначає правовий статус суду як юридичного інституту. Запропонований у цьому дослідженні підхід дозволяє виокремити характеристики суду, встановлені законодавством, із врахуванням тісного взаємозв'язку положень закону з волею держави, закономірностями суспільного життя та потребами громадян.

Водночас вважається, що особливості кулінарної страви зазнають змін залежно від соціально-економічних трансформацій у житті суспільства. Застосований підхід ґрунтується на розгляді суду як юридичної одиниці, характеристики якої визначаються чинним законодавством, залишаючись відтворюваними і функціональними у певному соціально-економічному середовищі. Крім цього, суд оцінюється як юридична структура, чия діяльність є фундаментальною для забезпечення належного виконання положень закону та максимально ефективною для досягнення цілей відповідного проекту.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В СУДАХ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

2.1. Суд, який здійснює судове провадження у першій інстанції: окремі аспекти регулювання за КПК України

Судовий розгляд - це кримінальна справа в суді першої інстанції, яка включає попередній розгляд, судовий перегляд, прийняття та оголошення судового рішення. Однак, враховуючи визначення "кримінального провадження" як "досудового розслідування та судового розгляду", у статті 3 Кримінально-процесуального кодексу, крім того, суд першої інстанції здійснює свої повноваження (тобто судовий розгляд) поетапно: а) підготовче провадження, б) судовий розгляд, в) приведення вироку у виконання, г) перегляд судових рішень за нововиявленими (частина 4 статті 33 КПК України) або винятковими обставинами з підстав, зазначених у пунктах 1, 3 частини 3 статті 459 КПК України, якщо суд першої інстанції спочатку припустився помилки, оскільки не знав про існування таких обставин (тобто виніс рішення без урахування таких обставин). Винятком з цього положення є випадок, "коли міжнародний судовий орган, юрисдикція якого визнана Україною, встановлює порушення Україною міжнародних зобов'язань" [15, с.891]. Судовий розгляд в першій інстанції проводиться в два етапи: попередній судовий розгляд (глава 27 КПК України) і судовий розгляд (глава 28 КПК України).

Водночас у пункті 24 частини 1 статті 3 КПК йдеться про "підготовче провадження, судовий розгляд та прийняття та оголошення вироку". Це формулювання викликає суперечки, оскільки прийняття і оголошення судового рішення є невід'ємними частинами (етапами), як на етапах підготовчого провадження, так і на етапах судового розгляду. На нашу думку, вираз "прийняття і оголошення вироку" вимагає виключення зі статті 3 КПК України. Таким чином, доцільно змінити формулювання пункту 24 частини 1 статті 3 КПК України, встановивши, що судовий розгляд - це

судовий розгляд у першій інстанції (попередній судовий розгляд і судовий нагляд). Такий підхід відповідає правовій позиції Конституційного Суду України, викладеній у рішенні № 20-рп/2003 від 11 грудня 2003 р., побудова системи судів загальної юрисдикції відповідає процедурам, відповідним формам провадження (зокрема, в апеляційній та касаційній інстанціях). Кримінальне провадження в першій інстанції ведеться місцевими судами загальної юрисдикції, а також вищим антикорупційним судом. Однак провадження у першій інстанції також здійснюється апеляційним судом. Крім того, суд першої інстанції є загальним судовим процесом відповідно до статті 3 КПК України.

Таким чином, існує невідповідність між положеннями частини 1 статті 33 КПК України та пунктом 22 частини 1 статті 3 КПК України та пунктом 22 частини 1 статті 34 Кримінального кодексу [16, с.135-136]. Видається доцільним змінити формулювання частини 1 статті 33 КПК України, вказавши на той факт, що судовий розгляд у першій інстанції проводиться місцевими судами загальної юрисдикції, а також Вищим антикорупційним судом та апеляційним судом у справі, передбаченій частиною сьомою частини першої статті 34 цього Кодексу. Пропонована редакція положень частини 1 статті 33 КПК України в достатній мірі відповідає положенням пункту 22 частини 1 статті 3 КПК України і параграфа сьомого. Сьомий пункт є частиною 1 статті 34 Кримінального кодексу і відповідає вимогам правової визначеності (зокрема, передбачуваність).

“Визначення терміну "суд першої інстанції" у пункті 22 частини 1 статті 3 КПК України викликає занепокоєння, оскільки суд має повноваження виносити вироки” [15, с.896-897]. Так, пункт 22 частини 1 статті 3 КПК говорить, що "суд першої інстанції має право винести вирок або постанову про припинення кримінального провадження". Однак список цих типів судових рішень неповний. Навіть якщо законодавчий орган включає судові рішення, якими суд завершує судовий розгляд у першій інстанції, визначення застосування примусових заходів медичного/виховного

характеру, не вказані, за винятком випадку, передбаченого пунктом 2 частини 1 статті 503 КПК України. Ухвала суду про відмову в примусових виховних або медичних заходах (стаття 500, стаття 501 і стаття 512, стаття 3, стаття 513) може розглядатися як окремі випадки припинення кримінальної справи щодо особи, яка вчинила злочин. У той же час, на наш погляд, навряд чи є необхідність вказувати в пункті 22 частини 1 статті 3 Кримінально-процесуального кодексу всі вирoki, якими може закінчитися судовий розгляд у першій інстанції.

Більш того, не тільки суд першої інстанції має повноваження виносити вирок і рішення про закриття кримінального провадження, а й апеляційний суд в результаті розгляду апеляції (статті 407, 418 КПК та ін.). Основним завданням судового процесу першої інстанції є розгляд і остаточне вирішення матеріалів кримінальної справи (кримінального провадження) по суті. Такий підхід узгоджується зі статтею 6 (1) Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, а також із практикою Європейського суду з прав людини. Особливу увагу приділено гарантуванню принципу правової визначеності, зокрема положенням щодо *res judicata* (остаточності судового рішення). Як наголошує Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія), остаточні рішення національних судів не повинні підлягати апеляції. Крім того, правова визначеність вимагає обов'язкового виконання цих остаточних судових рішень. Системи, в яких можна скасувати остаточні рішення, не обґрунтовуючи їх незаперечними міркуваннями суспільного інтересу, несумісні з принципом правової визначеності.

У рішенні Європейського суду з прав людини у справі "Пономарьов проти України" від 3 квітня 2008 року зазначено, що принцип правової визначеності вимагає дотримання правила *res judicata*, тобто принципу остаточності судових рішень. Цей принцип наголошує, що жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового судового рішення лише з метою проведення нового розгляду справи та винесення

іншого рішення. Повноваження вищих судових інстанцій повинні спрямовуватися виключно на виправлення судових помилок чи недоліків у процесі розгляду справи, але не на повторне розв'язання вже ухваленої судом суті. Перегляд рішення не може підміняти собою апеляцію, а сам факт існування різних точок зору щодо одного й того ж питання не є основою для перегляду справи. Відступи від цього принципу можливі виключно за наявності вагомих та обґрунтованих обставин. Щодо вимоги забезпечення правової визначеності через правило *res judicata*, скасування рішення суду першої інстанції та проведення повного розгляду обставин кримінальної справи апеляційним судом (тобто розгляд справи по суті) допускається лише у випадках, передбачених законодавством. У юридичній літературі (О.В. Капліна та ін.) справедливо зазначається, “що точне і чітке розуміння правових умов з їх найбільш точним і лаконічним визначенням успішно досягається в нормативних актах” [17, с. 173].

2.2. Проблемні питання судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні

Відсутність традиційної судової експертизи, тобто детального дослідження доказів у межах кримінальної справи про правопорушення, породжує проблему стосовно обґрунтування вироку. Рішення суду в такому випадку базується на результатах спрощеного судового розгляду, який, хоч і має відповідати загальним вимогам, покладається не на докази, а на обставини, встановлені органом дізнання. Ці обставини, як правило, не були оскаржені в судовому порядку. Постає логічне запитання: яким чином слід підтверджувати ці обставини? Згідно зі статтею 302 Кримінального процесуального кодексу України, очевидно, що йдеться про обвинувальний висновок, його додатки та інші матеріали досудового розслідування. Сюди входять документи, що підтверджують беззастережне визнання провини підозрюваним і укладену угоду з урахуванням встановлених на етапі попереднього розслідування фактів. Таким чином, суд, який розглядає

обвинувальний висновок у спрощеному порядку без проведення повноцінного засідання, має змогу перевірити правильність і повноту кримінально-правової кваліфікації дій обвинуваченого, спираючись виключно на матеріали досудового розслідування.

Для порівняння, стаття 454 Кримінально-процесуального кодексу Тайваню дозволяє суду приймати спрощене рішення, цитуючи зміст безпосередньо із записок прокурора, якщо він визнає наявність фактів злочину, докази та чинне законодавство відповідають заяві прокурора або письмовому обвинувальному висновку. Такий підхід визначає можливе зловживання прокурором спрощеною процедурою. Серед способів поліпшення дослідник пропонує, відповідно до положень рекомендації № R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи потрібне попереднє судове засідання, на якому, серед іншого, суд повинен з'ясувати думку відповідача про можливість спрощеного розгляду справи і пояснити йому наслідки згоди; переходом до якісно нового підходу в майбутньому є здійснення мировими суддями кримінально-процесуальних процедур.

У публікації О.Я. Шинкарчука йдеться, що оскарженню може підлягати тільки міра покарання, призначена судом, з чим сторони кримінальної справи, як правило, не згодні. Однак згідно зі статтею 395 КПК, якщо вирок винесено без оскарження особою, яка подає на нього апеляцію, у порядку, передбаченому статтею 382 цього Кодексу, строк оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання копії вироку. На цьому тлі виникає питання про сумлінність учасників кримінального процесу при отриманні копії вироку, винесеного в спрощеному порядку. “Ризик можливого винесення вироку особі в майбутньому полягає в тому, що ця особа не може отримати копію вироку. Водночас кримінально-процесуальні норми не містять норм про приведення вироку у виконання” [18, с.55]. Беручи до уваги вищесказане, автор стверджує, що в разі отримання відповідачем копії вироку, винесеного відповідно до правил спрощеного судочинства, термін оскарження при розгляді кримінальної справи про

правопорушення не закінчується і, отже, такий вирок не вступає в законну силу. Отже, “неможливо забезпечити виконання такого покарання і, отже, досягти цілей і завдань, поставлених законом про кримінальне та кримінально-виконавче право” [18, с.55].

У зв'язку з цим у випадках, коли особа відмовляється отримати копію такого судового рішення, суду пропонується запозичувати зарубіжний досвід правового регулювання таких ситуацій, зокрема, в Республіці Молдова: учасник, який був відсутній як під час судового засідання, так і під час винесення вироку і який з різних причин не був проінформований про вирок, має право подати апеляційну скаргу з відстрочкою, але не пізніше 15 днів з моменту початку виконання вироку або стягнення матеріального збитку. Пропуск строку оскарження не зупиняє виконання вироку, тобто фактично робить його юридично обов'язковим. Водночас вирок остаточно набирає чинності через 15 днів після початку його виконання (стаття 404 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Молдова) [18, с.56]. Отже, аналіз наукових праць і пропозицій дає змогу встановити, що актуальні проблеми, порушувані дослідниками, охоплюють як теоретичні аспекти науки, так і практичну діяльність. Зокрема, це стосується: зміни процесуальних концепцій щодо протиправних дій та доцільності їх розгляду мировими суддями; роз'яснення певних юридичних процедур в ході судового розгляду, зокрема, попередніх та апеляційних процедур, а також посилення вимог до пред'явлення звинувачення і усунення зловживань з боку прокурора. Водночас звертає на себе увагу відсутність конкретних пропозицій щодо вдосконалення правових норм, які фактично містяться лише у двох статтях КПК (виняток становить дослідження І. Гловюка, в якому містяться пропозиції щодо зміни статті 381 КПК України). Аналіз і оцінка, проведені автором в контексті трьох вищезазначених областей, виявили спірні (розвиваються, підлягають обговоренню) питання.

Теоретичний і методологічний характер: розробка диференціації процесуальної форми кримінального судочинства, термінологічної системи

"спрощеного судочинства" та інших компонентів категоріально-понятійного апарату; протиріччя у функціонуванні категорії "спрощення" у кримінальному судочинстві; взаємозв'язок між дистанційним виробництвом та спрощеними процедурними формами; втілення європейської концепції "явка обвинуваченого до суду є його правом" та механізму захисту обвинуваченого під час заочного судового розгляду; роз'яснення назви першої стадії судового розгляду кримінальної справи - "попередній судовий розгляд" або "попередній судовий розгляд в суді"; взаємозв'язок між судовим розглядом та судовим розглядом.

Нормативний аспект судового процесу у справах про злочини передбачає декілька ключових проблемних елементів. По-перше, необхідність підготовчого етапу судового розгляду та доцільність прийняття рішення про його призначення викликають дискусії. По-друге, суд позбавлений дискреційних повноважень у виборі форми судового перегляду кримінальної справи, що може бути або спрощеною, або загальною процедурою. Це обмеження створює труднощі у гнучкому застосуванні належної правової процедури та доказової бази. Також виникає питання щодо розумності поєднання двох окремих стадій судового процесу – судового розгляду та винесення вироку, – особливо в межах кримінального провадження. Крім того, певні положення чинного законодавства стосовно оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною формою, є неефективними і потребують перегляду. Окремо слід звернути увагу на необхідність синхронізації строків подачі апеляції з моментом фактичного вручення копії судового рішення учасникам процесу. Примусовий характер деяких аспектів судових рішень також породжує суттєві виклики. Відсутність єдиного підходу до ухвалення судових рішень у справах щодо правопорушень призводить до численних проблем, зокрема порушення норм матеріального та процесуального права, що відкриває підстави для апеляційного оскарження. Судді часто не використовують наявні правові інструменти, такі як організація судових засідань у форматі

відеоконференцій або дотримання загальних принципів правосуддя при застосуванні спрощеної процедури розгляду. У свою чергу це спричиняє недотримання гарантій прав учасників кримінального процесу у справах про правопорушення, що є критичною проблемою сучасної судової практики.

Варто відзначити, що в силу їх взаємозалежності і різної значущості як для теорії, так і для правозастосовчої практики об'єктивно не існує категоріального розмежування між деякими теоретичними, методологічними і нормативними питаннями. Внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України, зокрема окремих статей, може стати способом вирішення проблемних питань нормативного характеру. Звичайно, важлива практична (правозастосовна) складова досліджуваних питань. “Зокрема, огляд судової практики вказує на те, що питання, яким Верховний Суд приділяє особливу увагу при розгляді кримінальних справ, включають: підстави для порушення кримінальної справи; судові розгляди щодо повернення / неповернення обвинувачення прокурору; визнання обставин істотним порушенням вимог Кримінально-процесуального законодавства; межі відповідальності та виходу з суду; право потерпілого на звернення до суду; підстави для оскарження рішення суду першої інстанції; вчинені і триваючі протиправні дії і термін давності у кримінальній справі; звільнення особи від кримінальної відповідальності” [19].

Крім того, слід зазначити, що законодавча діяльність у напрямку вдосконалення досудового розслідування та судочинства у кримінальних справах в останні роки не була активною, це говорить про відсутність динаміки в розвитку суспільних зв'язків у цій сфері, а це недоцільно в силу недостатнього правового регулювання кримінально-процесуальних процедур і неоднозначної судової практики.

РОЗДІЛ 3. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

3.1. Особливості перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами в цивільному процесі

Інститут судового нагляду в нових або виняткових обставинах як механізм забезпечення ефективності цивільного судочинства і як інструмент захисту прав та інтересів учасників судового процесу, вже давно є предметом наукових дискусій серед науковців, юристів та всіх осіб, які беруть участь у цивільному судочинстві в галузі юриспруденції. Дійсно, хоча Цивільно-процесуальний кодекс України неодноразово змінювався з метою покращення процедури перегляду судових рішень та постанов, а Міністерство юстиції України надавало роз'яснення щодо відповідних статей кодексу, окрім вдосконалення системи цивільного судочинства, це призвело до багатьох змін, виникли питання, які потребують подальшого роз'яснення. Щоб краще зрозуміти специфіку даного етапу цивільного процесу, необхідно спочатку визначити правову природу і особливості цього поняття. Правовий характер судового перегляду при нововиявлених або виняткових обставинах визначається певними особливостями. По-перше, це мета перегляду, який полягає не у виправленні судових недоліків і помилок, а в перегляді вже розглянутої справи з урахуванням обставин, які стали відомі після винесення вироку. У цьому полягає основна відмінність від перегляду рішення суду в порядку оскарження та апеляції.

По-друге, це стосується предмету для такого перегляду. Особливість такого процесу полягає в тому, що перегляд здійснює суд тієї ж інстанції, який ухвалив рішення, що набрало законної сили. Законодавством не визначено конкретного значення термінів "нововиявлені обставини" та "надзвичайні обставини". Проте, зважаючи на специфіку цих понять, можливо сформулювати загальне уявлення про ці правові категорії і з'ясувати їхній зміст. У процесі розгляду питання про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами необхідно чітко розрізняти поняття

"нововиявлені обставини" та "нові обставини". Європейський суд з прав людини зазначає, що "обставини, що мають відношення до справи, які мали місце протягом усього судового розгляду, залишалися невідомими судді і стали відомі тільки після судового розгляду, є "нововиявленими обставинами". З іншого боку, обставини, які стосуються справи, але які спливали тільки після судового розгляду, є "новими" [20, с.40].

Основними характеристиками нововиявлених обставин є такі критерії:

- 1) існування зазначених обставин на момент розгляду та вирішення справи судом, а також ухвалення рішення, яке є підставою для подання відповідного клопотання; 2) об'єктивна неможливість їхнього виявлення як заявником, так і судом на час розгляду справи; 3) істотність цих обставин для розгляду справи, оскільки їх врахування могло б призвести до ухвалення судом іншого рішення, ніж те, що було постановлено раніше. У науковій роботі Д.А. Менюка, присвяченій проблемі перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, ми знаходимо визначення цього поняття. Виходячи з чинного цивільного процесуального законодавства, вчений пропонує визначити "нововиявлені обставини" в широкому сенсі як "істотні підстави для перегляду справи, які стали відомі учаснику після вступу в силу постанови суду. Крім того, "істотність" як ознаки нововиявлених обставин визначається прямим зв'язком такої обставини з матеріалами справи і його впливом на мотивувальну або визначальну частину вступив в законну силу рішення. І визначає "невизначеність" як ознаку нововиявлених обставин, що свідчать про об'єктивну неможливість їх врахування зацікавленими сторонами при розгляді та вирішенні цивільної справи" [21].

Підстави для перегляду рішення за нововиявленими обставинами викладені в пункті 2 статті 423 Цивільного процесуального кодексу України. До них відносяться: "1) обставини, що мають відношення до справи, не встановлені судом і не відомі особі, яка подала клопотання, на момент розгляду справи і які могли бути і не були відомі особі, яка подала клопотання; 2) факт наявності завідомо неправдивого висновку, завідомо

неправдивих показань свідків, неправильного перекладу, недостовірності письмових, матеріальних або електронних доказів, що призвели до прийняття незаконного рішення у даній справі, підтверджується судовим рішенням або постановою про закриття кримінального провадження та звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності; 3) скасування судового рішення, яке є підставою для перегляду судового рішення” [22].

Цивільно-процесуальний кодекс України визначає, з яких підстав перегляд справ не може бути застосований за нововиявлених обставин. До них відносяться: “1) повторна оцінка доказів, отриманих судом під час розгляду справи; 2) докази, які не були оцінені судом щодо обставин, встановлених судом” [22]. Наведене вище свідчить, що обставини, які виникли або змінилися після ухвалення судового рішення, та обставини, наведені учасником процесу у його заявах, касаційній скарзі чи ті, що могли б бути встановлені за умови дотримання процесуальних норм судом, не можуть бути визнаними як нововиявлені. У цьому контексті рішення Касаційного суду у цивільних справах від 15.02.2023 р. дає чітке роз’яснення: “нововиявлені обставини за своєю правовою природою являють собою фактичні дані, які у встановленому процесуальному порядку спростовують факти, покладені в основу попереднього судового рішення. Для обґрунтування перегляду судового рішення на підставі нововиявлених обставин необхідно розмежовувати поняття новоствореної причини (як факту) та нових доказів (як підтвердження цього факту). Обставина, яка ґрунтується на переоцінці вже досліджених судом доказів під час розгляду справи, не може вважатися нововиявленою” [23].

Касаційний суд у цивільних справах акцентує увагу на необхідності підкріплення нововиявлених обставин фактичними даними (доказами), які, у встановленому порядку, спростовують факти, що лежать в основі прийнятого рішення. Скасування вироку на підставі таких обставин можливе лише за умови, що вони здатні вплинути на правову оцінку справи, яку провів суд у переглянутому рішенні. Важливо розрізняти нові докази від доказів, що

підтверджують нововиявлені обставини, оскільки нові докази самі по собі не можуть бути підставою для перегляду судового рішення за такими обставинами. Процесуальні помилки під час розгляду справи, такі як недостатнє з'ясування фактичних обставин, не вважаються нововиявленими обставинами. Однак вони можуть слугувати підставою для перегляду рішення в рамках апеляційного чи касаційного оскарження. Варто звернути увагу на тенденцію правозастосовчої практики розширено тлумачити поняття нововиявлених обставин. Нововиявленими обставинами вважаються ті, що стосуються предмета доказування у справі, можуть обґрунтувати вимоги чи заперечення сторін, впливати на висновки суду щодо прав та обов'язків учасників або ж мають ключове значення для справедливого вирішення спору. До їх характеристики належить: – здатність спростувати фактичні дані, які були основою для прийнятого рішення; – відсутність встановлення таких фактів на момент ухвалення судового рішення; – недоступність цих обставин сторонам при первинному розгляді справи; – виявлення їх лише після ухвалення рішення.

Таким чином, можна дійти висновку, що, незважаючи на відсутність чіткого переліку нововиявлених обставин у Кримінально-процесуальному кодексі України, їхнє трактування знаходить відображення в практиці Верховного Суду. Ця практика, у межах реалізації принципу *res judicata*, відповідає загальноприйнятим національним стандартам цивільного судочинства. При цьому питання перегляду справ на основі нововиявлених обставин, пов'язаних із раніше невідомими фактами, має бути чітко відокремлене від перегляду справ на підставі рішень Конституційного суду України або Європейського суду з прав людини. У випадку останніх використовується термін "перегляд у зв'язку з винятковими обставинами". Розглядаючи перегляд вироку на підставі виняткових обставин, Лев Ніколенко визначає виняткові обставини як "раніше невідомі факти об'єктивної реальності". "Обставини, виявлені після розгляду справи і мають значення для його законного і мотивованого рішення, вказуються заявником і

встановлюються судом після подачі клопотання про перегляд вироку” [24, с.126]. Проте Д.А. Менюк, у свою чергу, пропонує визначати надзвичайні обставини як “визначені цивільним процесуальним законодавством підстави для перегляду рішення суду, що набрало законної сили, сукупність умов, за яких рішення суду підтверджується” [21]. У дисертації вчені також аргументували наступні характеристики надзвичайних обставин: 1) ваша присутність на момент розгляду справи; 2) суттєвість; 3) незнання про них з боку дійових осіб; 4) їх підтвердження рішенням національного суду, постановою Конституційного суду або рішенням міжнародного судового органу, юрисдикція якого визнана на території України.

Підстави для перегляду судових рішень за наявності виняткових обставин визначені в пункті 3 статті 423 Цивільного процесуального кодексу України. Аналізуючи зміст цієї норми, можна дійти висновку, що метою перегляду є корекція, зумовлена наступними обставинами: 1) ухвалення рішення з урахуванням принципу верховенства закону, який пізніше був визнаний неконституційним Конституційним Судом України, або неналежне застосування принципу верховенства права, що згодом отримало подібну оцінку з боку Конституційного Суду; 2) використання національними судами процесуальних норм, що суперечать міжнародним договорам, учасником яких є Україна; 3) вчинення суддею (через дії, бездіяльність або інші прояви) кримінального злочину під час ухвалення судового рішення у цивільній справі, що підтверджується обвинувальним вироком суду, який набрав законної сили. Водночас у практичному застосуванні зазначених підстав виникає низка проблемних аспектів, зокрема пов’язаних із їхньою інтерпретацією і можливим конфліктом із іншими нормативно-правовими актами. Дослідженню цього питання Т.О. Зувіна присвятила статтю, в якій виділила проблемні питання в контексті реалізації частини 3 статті 423 Цивільно-процесуального кодексу при аналізі судових рішень і законодавства. Наприклад, “беручи до уваги обмеження, накладені законодавцями, щоб вони не мали юридичної сили в ситуаціях, коли справа

переглядається у виняткових випадках після значного періоду часу, вчений підкреслює важливість такого введення. Однак вона зазначає, що це виправдано для вимог про компенсацію, але з точки зору вимог про визнання та реорганізацію не може виникнути таких труднощів при скасуванні примусового виконання. Отже, це означає, що немає законних підстав виключати рішення за цими позовами з розгляду у зв'язку з винятковими обставинами” [25, с.140].

Розкриваючи суть і особливості поняття судового нагляду в контексті нововиявлених або виняткових обставин, можна дійти висновку, що це є окремим цивільним процесом, який має чітко визначені етапи. З огляду на процедуру перегляду, закріплену в Цивільному процесуальному кодексі України, до стадій розгляду справ у зв'язку з нововиявленими або винятковими обставинами належать: подання заяви про перегляд та відкриття провадження; підготовка справи до розгляду; розгляд клопотання про перегляд у суді, який складається з двох ключових фаз: встановлення наявності або відсутності підстав для перегляду судового рішення та перегляд самого судового рішення за умови наявності таких підстав.

3.2. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в цивільному судочинстві у практиці Верховного Суду

Аналіз практики Верховного Суду показує, що нововиявлені обставини мають враховувати юридичні факти, які: “а) є важливими для вирішення справи по суті; б) існували під час розгляду і ухвалення рішення судом; в) не були відомі або не могли бути відомі заявнику, зацікавленим сторонам та суду під час розгляду; г) стають частиною доказової бази, здатної вплинути на висновки суду щодо прав і обов'язків учасників.” [26]. З вищевикладеного можна зробити висновок, що необхідно чітко розмежовувати нововиявлені обставини. Це можуть бути: а) нові факти, які з'явилися чи змінилися після ухвалення судового рішення; б) нові докази, які раніше не були відомі; в) нові аргументи на підтримку позовних вимог або заперечень; г) обставини,

пов'язані з переоцінкою вже розглянутих судом доказів під час розгляду справи. Також важливо враховувати, що нововиявлені обставини не повинні включати факт ухвалення судового рішення чи саме рішення як юридичний факт. Обставини, які встановлюються судом у межах такої постанови, та сама постанова є речовими доказами в межах справи.

У справі № 752/4995/17 заявник подав клопотання про перегляд рішення Голосіївського районного суду м. Києва у зв'язку з нововиявленими обставинами. Заявник стверджував, що довіреність була підробленою, а представник не мав повноважень укласти договір купівлі-продажу від імені компанії. Ці факти були встановлені судом Чеської Республіки вже після завершення розгляду справи в українських судах першої та апеляційної інстанцій, але до моменту розгляду справи в касаційній інстанції. За результатами розгляду в судах першої та апеляційної інстанцій, на підставі наданих позивачем доказів факт підробки довіреності та відсутність повноважень у представника на укладення договору не були підтверджені. Водночас ці факти мають вагоме значення і свідчать на користь позивача. Вони були відомі позивачам і використовувалися як основа для їхніх аргументів у справі. Додатково подавалися роз'яснення, апеляційні та касаційні скарги, а також позов до суду в Чеській Республіці.

З цього випливає, що “факт підробки довіреності та відсутності у представника повноважень на укладення договору купівлі-продажу був відомий заявнику на момент звернення до суду, тому вони не можуть розглядатися як нововиявлені обставини. Але на момент розгляду справи в українському суді не було судового рішення як доказ, що підтверджує його, тому це рішення слід розглядати як новий доказ, який суд не має права враховувати при перегляді рішення суду у зв'язку з нововиявленими обставинами” [27]. Слід зауважити, що наведене вище трактування поняття нововиявлених обставин цілком відповідає розумінню цього феномена в практиці ЄСПЛ, яке було детально розглянуте у наших попередніх публікаціях.

Належна правова процедура:

У практиці Верховного Суду виникали спірні питання стосовно того, який саме суд повинен розглядати справу у зв'язку з нововиявленими обставинами. За вимогами Цивільного процесуального законодавства клопотання про перегляд рішення суду першої інстанції через нововиявлені обставини подається до цього ж суду, який ухвалив відповідне рішення (частина 1 статті 425 Цивільного кодексу України). Водночас у практиці виникла дискусія щодо того, який суд має розглядати справу, якщо рішення суду першої інстанції було змінено апеляційним судом тільки в частині розподілу судових витрат. Це питання було розглянуто Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду. Суд підтримав позицію Касаційного адміністративного суду, яка пропонує відійти від попередніх підходів Конституційного Суду. Було зроблено висновок, що перегляд справи за нововиявленими обставинами в подібних випадках є неможливим. Обставини мають бути враховані апеляційним судом, оскільки саме він змінив рішення суду першої інстанції. Однак Об'єднана палата Верховного Суду у своїй правовій позиції, висловленій у рішенні від 3 лютого 2021 року у справі № 826/20239/16, зазначила, що такі справи повинні переглядатися судом першої інстанції. “Аргументом стало те, що саме цей суд ухвалив рішення по суті спору, незважаючи на подальші зміни апеляційного суду щодо розподілу судових витрат” [28].

Ця позиція повністю узгоджується з доктриною сутності й значення судового рішення як правового акта. Оскільки рішення про розподіл гонорарів адвокатів впливає зі змісту судових позовів, перегляд цього розподілу вищою судовою інстанцією не може розцінюватися як здійснення правосуддя. Водночас дана позиція формує ширше правило для всіх випадків перегляду рішень суду першої інстанції, згідно з яким суд першої інстанції повинен переглядати свої рішення навіть за умов нововиявлених обставин. Це стосується тих випадків, коли нові обставини впливають на висновки та оцінку суду в частині, де процедура касаційного оскарження залишилася

незмінною. Проте, якщо апеляційний чи касаційний суд змінюють рішення суду першої інстанції щодо суті претензій, саме правові акти цих судів мають переглядатися у процесі судового розгляду за нововиявленими обставинами. “Це важливо, оскільки в таких випадках рішення суду першої інстанції вже набуло законної сили. Це правові акти судів цих інстанцій, які можуть і повинні бути переглянуті в ході судового розгляду за нововиявленими обставинами, оскільки в цій частині рішення суду першої інстанції, перша інстанція зазнала суттєвих змін або була скасована” [28].

Предмети оскарження. Цивільний процесуальний кодекс України надає учасникам судового провадження право оскаржувати рішення суду через нововиявлені обставини. Проте постає питання щодо можливості подання такої заяви особами, які не брали участі у розгляді справи в суді першої інстанції. Водночас, якщо суд ухвалив рішення щодо їхніх прав або обов’язків, і за їхнім клопотанням було ініційовано апеляційне чи касаційне провадження, право таких осіб на оскарження визначено частиною 1 статті 352 та частиною 1 статті 389 Цивільного процесуального кодексу України. Зазначимо, що перелік підстав для оскарження судових рішень за нововиявленими обставинами вже збігається з переліком предметів апеляційних та касаційних скарг. Такий підхід пояснюється винятковим характером перегляду за вказаними обставинами. З огляду на це, Касаційний цивільний суд у своїй практиці дотримується обмежувального тлумачення кола суб’єктів, які мають право звертатися з відповідним клопотанням. Він вказує, що до цього кола належать лише ті особи, які визначено у статті 42 Цивільного процесуального кодексу України, а саме сторони та треті особи у розгляді справи. Таким чином, Касаційний цивільний суд доходить висновку, що право подавати заяви на перегляд рішень суду за нововиявленими обставинами мають виключно сторони та треті особи, які брали участь у справі в суді першої інстанції.

З іншого боку, особи, які не брали участі в судовому процесі на рівні суду першої інстанції, але чиї права та обов’язки були вирішені судом, навіть

за умови їх участі в апеляційному або касаційному провадженні, де вони набувають прав і обов'язків учасників справи, позбавлені права вимагати перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами. У правовій літературі ця позиція вже викликала певну критику. При цьому деякі автори пропонують розширити коло осіб, які мають право подавати заяви про перегляд рішень, включивши до нього тих, хто спочатку не був залучений до розгляду справи, але чиї права чи обов'язки суд все ж вирішив. Інші ж вважають за потрібне надавати таке право лише за умови, що ці особи брали участь у справі на рівні апеляційного суду. На нашу думку, така позиція Верховного Суду є певною мірою суперечливою, оскільки фактично обмежує права осіб, які не були учасниками процесу в суді першої інстанції, але чиї права та обов'язки все ж були предметом судового рішення. Якщо їм було дозволено залучатися до розгляду справи на етапі апеляційного чи касаційного провадження, вони повинні мати рівний статус із рештою учасників. Це стосується випадків, коли фізична особа не брала участі в судовому процесі першої інстанції, але питання її прав і обов'язків було порушено після подання відповідного клопотання та розпочато апеляційний чи касаційний розгляд. У таких ситуаціях такі особи повинні мати право на подачу заяви про перегляд рішення в нововідкритій справі, адже вони фактично беруть участь у процесі як зацікавлена сторона. Альтернативний підхід ставить їх у помітно гірше становище порівняно з іншими учасниками справи.

Предмет судової діяльності та специфіка розгляду справи. ОП Верховного Суду зазначає, що “судовий розгляд є незалежним і необов'язковим через нововиявлені обставини, і підкреслює, що його не можна розглядати як перегляд рішення, що має законну силу, тому що мета полягає не в тому, щоб виправити судову помилку у формі незаконності або необґрунтованості судового рішення в тому вигляді, в якому воно прийнято в судах апеляційної та касаційної інстанцій, розгляд вже розглянутої справи з урахуванням обставин, які стали відомі після винесення рішення і які могли

істотно вплинути на вирок, оскільки учасники судового розгляду не знали про це і, отже, не могли надати суду ніякої інформації” [28]. У зв'язку з цим виникає питання про предмет судової діяльності при розгляді справи за нововиявленими обставинами. Це питання було предметом тлумачення Верховного Суду, яке послідовно визначалося, що “суд повинен розглядати тільки питання про наявність підстав для судового перегляду при нововиявлених обставинах при прийнятті рішення за клопотанням про перегляд при нововиявлених обставинах і переглядати рішення суду за нововиявленими обставинами тільки в тій мірі, в якій ці обставини впливають на суть рішення” [29].

У цьому контексті особливу увагу привертає одна з останніх справ, передана Верховним Судом до Конституційного Суду для узгодження судової практики. Зокрема, Касаційний цивільний суд направив справу на розгляд Об'єднаної палати Верховного Суду, указуючи на диспропорцію в застосуванні положень частини 7 статті 429 та частини 7 статті 325 Цивільного процесуального кодексу України. У цьому контексті було акцентовано на необхідності уточнення норм процесуального законодавства, які визначають компетенцію Касаційного суду, зокрема його повноваження переглядати судові рішення, ухвалені за результатами розгляду нововиявлених обставин справи. Помітно, що Касаційний цивільний суд вважає за доцільне відмовитися від існуючої на сьогодні практики, яка передбачає розгляд відповідних заяв по суті на підставі перегляду рішень нижчих інстанцій. Такий підхід, згідно із позицією суду, потребує змін для забезпечення єдності судової практики та більш точного дотримання процесуальних норм.

З іншого боку, на думку суддів ВАСУ, Касаційний суд не може скасувати рішення попередніх судів і розглянути дану заяву по суті (прийняти нове рішення про розгляд клопотання про перегляд рішення суду за нововиявленими обставинами або відмовити в задоволенні такого клопотання), оскільки це відноситься до юрисдикції суду, рішення якого

підлягає перегляду [30]. На наш погляд, в даній ситуації слід виходити із суті розгляду справи при нововиявлених обставинах і мети такого розгляду, яка полягає не в усуненні помилок нижчестоящих судів, а в прийнятті остаточного рішення судом, який його виніс, з урахуванням обставин справи, в якому вона була передана, для перевірки і запобігання повторення помилок нижчестоящих судів, і в перегляді остаточного вердикту суду, який його прийняв, з урахуванням обставин справи. Враховуючи вищевикладене, на наш погляд, розгляд клопотання про перегляд у виняткових випадках має здійснюватися судом, який прийняв це рішення, а не касаційним судом за результатами оскарження відповідних постанов, передбачених частиною 7 статті 429 ЦПК України.

ВИСНОВКИ

Правовий статус державних та неурядових судів має свої особливості та відрізняється за різними аспектами як суб'єкт права. Структура правового статусу суду складається з таких компонентів, як функції, компетенції (сукупність повноважень) та процесуальні форми. Зміст цього статусу може трактуватися по-різному. Існує нерозривний зв'язок між соціально-економічними особливостями чинного законодавства, правовою системою суспільства і характеристиками судів як суб'єктів права. Універсальними складовими правового статусу суду є функції, повноваження та процесуальні форми, що визначають діяльність суду. Всі інші компоненти є змінними, і їх включення до основних елементів правового статусу може призвести до хибного уявлення про суд як юридичну особу. Центральним елементом правового статусу суду стають функції, встановлені соціальною роллю судової влади, разом із завданнями, покладеними на суд, які визначають повноваження і процесуальні форми цього суб'єкта права. Функції є найстабільнішим компонентом, в той час як процесуальні форми залишаються найбільш змінними. Основною універсальною функцією суду є здійснення правосуддя; інші його функції спрямовані на досягнення цілей і завдань та мають допоміжний характер.

Щодо аналізу проблем у проведенні судових розглядів у кримінальних справах і шляхів їх вирішення, слід зазначити, що ця сфера кримінального судочинства не демонструє значного розвитку в теоретичному, методологічному і законодавчому планах. Тим не менш, такі поняття, як "кримінально каране діяння" і "диференціація кримінального судочинства" викликають інтерес у дослідницьких колах, особливо при визначенні системи кримінальних злочинів і спрощенні процедур загалом. Особлива увага приділяється дізнанню як одній із форм досудового розслідування. Процес кримінального судочинства потребує формування всебічного підходу до його вдосконалення: від теорії до практики.

Підсумовуючи, слід наголосити на значущості інституту судового нагляду в цивільному судочинстві у випадках, пов'язаних із нововиявленими або винятковими обставинами. Цей механізм спрямований на забезпечення справедливого і законного судового рішення, захищаючи права та інтереси учасників процесу. На підставі правових норм та наукових досліджень юристів встановлено, що перегляд судових рішень за нововиявленими або винятковими обставинами є окремим етапом у цивільному провадженні, який має свою логічну структуру, зміст і процесуальні межі.

Зокрема, поняття "нововиявлені обставини" базується на їх значущості для перегляду справи, адже вони стають відомими учаснику вже після набуття чинності судового рішення. Аналіз практики ЄСПЛ демонструє суттєву різницю між "нововиявленими" та "новими" обставинами, що також вимагає окремої уваги. Окрім того, розкриваються особливості виняткових обставин, які мають існувати під час розгляду справи, бути важливими та залишатися невідомими для зацікавлених сторін.

Відповідно до аналізу процесуальних норм та думок науковців, було зроблено висновок про наявність недоліків у регулюванні системи судового нагляду. Зокрема, відсутність чіткого визначення термінів "нововиявлені" і "виняткові обставини" спричиняє неоднозначність їх тлумачення. Деякі правові основи не в повному обсязі висвітлені, що може сприяти хибному трактуванню судами. Це підкреслює необхідність вдосконалення нормативної бази, аби сприяти розвитку цивільного судочинства в Україні.

Практика Верховного Суду виявляє спірні аспекти застосування права у справах, пов'язаних із нововиявленими обставинами. У той же час окремі позиції Верховного Суду щодо права на судовий захист залишаються дискусійними. Конституційний Суд також зазначає про суперечливість тлумачення переліку питань, можливих для перегляду за вказаних обставин. Є потреба переглядати такі справи з урахуванням прав усіх осіб, навіть якщо вони не брали участь у розгляді справи в першій інстанції, але їхні права були визначені судом та вони подали апеляційну чи касаційну скаргу.

Також викликає дискусії питання повноважень Касаційного суду щодо самотійного розгляду заяв про перегляд справ за нововиявленими обставинами на підставі оскарження рішень у цій категорії справ. З нашої точки зору, справедливішим є передання таких заяв до компетентного суду нижчої інстанції, який ухвалив відповідне рішення. Водночас практика Касаційного цивільного суду щодо самотійного розгляду таких питань має бути переосмислена задля забезпечення більш злагодженої та справедливої процедури судового розгляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Слободянюк І. С. Стимування та протидія в системі поділу влади: Філософсько-правових аспект. Філософські та методологічні проблеми права. 2012. № 2. С. 43–49;
2. «Правоохоронна діяльність». Юридична енциклопедія : В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 1998. URL: https://leksika.com.ua/10780813/legal/pravoohoronna_diyalnist;
3. Соколенко О. Напрямки правоохоронної діяльності: особливості теоретичного розуміння. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. № 93. 2012. С. 69–72;
4. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : підручник / В. Т. Білоус [та ін.] ; відп. ред. В. Т. Маляренко. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 375 с;
5. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>;
6. Субота С.І. Аксіологічні засади правоохоронної діяльності в умовах розвитку громадянського суспільства. Юридичний науковий електронний журнал, № 1. 2020. С. 35–38;
7. Різник С. В. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.02. Львівський національний університет імені Івана Франка МОН України; Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Київ, 2021. 488 с;
8. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 22 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>;
9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 22 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>;

10. Калашник О. А. Правовий статус місцевих загальних судів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец.: 12.00.10. Одеса, 2021. 16 с;
11. Джафарова М. В. Загальна характеристика повноважень адміністративного суду як суб'єкта відправлення правосуддя в адміністративних справах. Право та державне управління. 2021. № 1. С. 77–82;
12. Чорна С. З. Трансформація правозахисної функції судової влади в ході проведення судової реформи в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 6. С. 67–71;
13. Бігун В. С. Основи правосуддя (Термінологія. Філософія. Практика). Київ: Інтерсервіс, 2020. 200 с;
14. Гуменний О. Правосуддя як основна функція судової влади. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2018. № 906. С. 30–33;
15. Гуртієва Л.М. Види судових рішень суду першої інстанції в кримінальному провадженні України. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 888–914. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/156903191.pdf#page=888>;
16. Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Законний склад суду в першій інстанції у кримінальному провадженні України. Слово Національної школи суддів України. 2020. № 3(32). С. 133–146;
17. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: Монографія. Х.: Право, 2008. 296 с;
18. Шинкарчук А.Я. Деякі міркування щодо ефективності спрощеного порядку провадження щодо кримінальних проступків, пов'язаних з домашнім насильством, в суді першої інстанції. Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності. Харків, 2020. С. 54–

57. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200514/article/view/shynkarchuk/pdf;

19. Особливості провадження щодо кримінальних проступків. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/supreme/2022_10_04_Fomin.pdf;

20. Лавров В.В. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами у контексті права на справедливий судовий розгляд цивільних справ. Цивільне право і процес. 2020. С.40;

21. Менюк Д.О. Перегляд судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами у цивільному процесі України : дис. д-ра філософії. 081 – Право (08 – Право). – Інститут держави і права імені В.М. Корещького НАН України, Київ, 2021;

22. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text4>;

23. Постанова Касаційного цивільного суду від 15.02.2023 року у справі № 520/15324/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109156997>;

24. Ніколенко Л.М. Поняття та ознаки перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у господарському судочинстві. Право України. 2018. № 7. С. 115–129;

25. Цувіна Т.А. Інститут конституційної скарги та перегляду судових рішень за виключними обставинами в контексті принципу верховенства права. Прикарпатський юридичний вісник 2019 випуск 3(28). С. 140;

26. Постанова Велика Палата Верховного Суду від 03.02.2021 у справі № 826/20239/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95439650>;

27. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25.05.2021 у справі № 752/4995/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98483124>;

28. Постанова Велика Палата Верховного Суду від 03.02.2021 у справі № 826/20239/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95439650>;

29. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.12.2019 у справі № 359/4291/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86565542>;

30. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 06.07.2022 у справі № 154/3029/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105190862>.